

Vergaderjaar 1987–1988

20 399

Verslag inzake de ontvoering van de heer G. J. Hein

Nr. 2

VERSLAG

	blz.
1. Inleiding	4
1.1. De ontvoering en de eerste maatregelen	4
1.2. Overleg met de familie Heijn en het Ahold-concern; uitgangspunten van het te voeren beleid	5
1.3. Het contact met de ontvoerders	5
1.4. De opstelling ten opzichte van de pers	6
2. Het verloop van de gebeurtenissen	6
2.1. De feitelijke gang van zaken tot de eerste aflevering van een gedeelte van het losgeld	6
2.2. De inspanningen van de politie en haar betrokkenheid bij deze gebeurtenissen; de beleidsbeslissingen	9
De politieke inspanningen	9
De gemaakte beleidskeuzen	9
2.3. Het verloop van de ontvoering na 27 november	12
3. Voorlopige conclusies en standpunten	12
3.1. De politie-inzet en de opsporingsprioriteit	12
3.2. De informatiestop	13
3.3. Ontmoediging van potentiële daders	14
3.4. Wetgeving	15

1. Inleiding

1.1. *De ontvoering en de eerste maatregelen*

Naar thans vaststaat is de heer G. J. Heijn in de vroege ochtend van woensdag 9 september jl. te omstreeks 08.15 uur, onmiddellijk na het verlaten van zijn woning, ontvoerd. Zijn verdwijning werd in de loop van die ochtend door het Ahold-concern ter kennis van de politie Zaanstad gebracht. Men had geconstateerd dat de heer Heijn op een aantal afspraken die ochtend niet was verschenen. Zijn eerste afspraak betrof een bezoek aan zijn tandarts te Koog aan de Zaan.

De politie Zaanstad licht terstond de politie van Bloemendaal in, in welke gemeente de heer Heijn woont. Men houdt bij de verdwijning van de heer Heijn op dat moment nog rekening met de mogelijkheid van een vermissing door ongeval, hoewel de gedachte aan een ontvoering zich terstond opdringt. Door de gemeentepolitie Zaanstad en de Rijkspolitie te Water wordt een nauwkeurig onderzoek ingesteld langs de route die de heer Heijn van zijn huis in Bloemendaal naar zijn tandarts in Koog aan de Zaan zou moeten hebben genomen. Terzelfder tijd wordt door de Bloemendaalse politie een onderzoek ingesteld in en om de woning van de heer Heijn. Dit (buurt)onderzoek wordt uitgebreid wanneer aan het einde van de middag de auto van de heer Heijn wordt aangetroffen aan de Hoge Duin en Daalseweg te Bloemendaal; deze auto wordt diezelfde avond en in de komende dagen aan een uitgebreid technisch onderzoek onderworpen. Het buurtonderzoek wordt geïntensiveerd en strekt zich, onder meer met behulp van een helikopter en speurhonden, mede uit tot de duinen die langs deze weg zijn gelegen. Van de heer Heijn wordt echter geen spoor gevonden.

Tijdens de eerste dagen van het onderzoek moet nog rekening worden gehouden met de mogelijkheid van vermissing, ook al lijkt ontvoering het meest waarschijnlijk. In de loop van het daarop volgende weekeinde wordt vastgesteld dat de heer Heijn naar alle waarschijnlijkheid is ontvoerd. Naar aanleiding van de berichten in de pers over de verdwijning van de heer Heijn komt namelijk – naast een groot aantal tips – ook een aantal claims van ontvoering binnen, waarvan in ieder geval een viertal als serieus moet worden aangemerkt. Van één daarvan zal in de loop van de daarop volgende week worden vastgesteld dat deze van de werkelijke ontvoerders afkomstig is.

In de avond van 9 september vindt over de verdere aanpak van het onderzoek overleg plaats tussen het openbaar ministerie te Haarlem en de leiding van de politiekorpsen te Zaanstad en Bloemendaal; vertegenwoordigers van het openbaar ministerie te Haarlem en de gemeentepolitie Bloemendaal zullen het beleidsteam vormen dat aan de opsporing leiding geeft. In het beleidscentrum heeft tevens zitting de procureur-generaal bij het gerechtshof te Amsterdam; deze is ingevolge de wet met de supervisie van het onderzoek belast en neemt deel in de oordeelsvorming.

Men concludeert die avond dat ervan moet worden uitgegaan dat de heer Heijn is ontvoerd en besluit het regionale recherchebijstandsteam (RBT) Haarlem/Alkmaar te activeren. Tevens wordt op voorstel van de commissaris van gemeentepolitie te Bloemendaal, de heer A. Brinkman, besloten de in den lande beschikbare deskundigheid in ontvoeringszaken te vragen het RBT bij te staan. Daartoe wordt contact gelegd met de commissaris van gemeentepolitie te Amsterdam, de heer K. J. H. H. Sietsma, die leiding heeft gegeven aan het onderzoek in eerdere ontvoeringszaken, die van de heren Heineken en Doderer en van Valerie Albada Jelgersma. In verband met zijn ervaring wordt hij als adviseur toegevoegd aan de leiding van het opsporingsonderzoek, waaraan mede wordt deelgenomen door verscheidene deskundigen van de gemeentepolitie te Amsterdam en andere diensten.

In de loop van de volgende dag (donderdag 10 september) worden het RBT, het beleidsteam en het operationele commandocentrum gehuisvest in het politiebureau te Haarlem. Tevens worden de eerste contacten gelegd met diensten die (mogelijkerwijs) bij het verdere onderzoek zullen worden betrokken of daarbij ondersteunend werk kunnen leveren. Hierbij gaat het onder andere om de afdeling voorlichting van de Algemene Inspectie van het Korps Rijkspolitie, de Centrale Recherche Informatiedienst van het Ministerie van Justitie en de Dienst Luchtvaart van het Korps Rijkspolitie.

1.2. Overleg met de familie Heijn en het Ahold-concern; uitgangspunten van het te voeren beleid

Van de eerste dag af vindt gedurende het gehele onderzoek een regelmatig overleg plaats tussen het beleidscentrum, de familie Heijn en het Ahold-concern. Bij het eerste overleg wordt afgesproken dat dit contact zal worden onderhouden door twee leden van de Raad van Bestuur van het concern, dat zich heeft verzekerd van de bijstand van externe deskundigen. Een van de centrale punten van overleg vormt de bepaling van de prioriteiten die bij het handelen van de familie, het concern en de overheidsorganen zullen worden gesteld. Nog voordat enige zekerheid bestaat over de daadwerkelijke ontvoering van de heer Heijn, worden de algemene beleidslijnen als volgt bepaald. Eerste doelstelling van het handelen zal moeten zijn, de veilige terugkeer van de heer Heijn te verzekeren. Vervolgens zal het handelen erop moeten zijn gericht de daders van het misdrijf op te sporen, aan te houden en tot straf te vervolgen. Indien en voor zover in de loop van de ontvoering losgeld wordt overgedragen, zal ten slotte er naar moeten worden gestreefd dit losgeld terug te krijgen.

In de loop van de verdere gebeurtenissen zal overleg worden gevoerd over de wijze waarop deze prioriteiten in hun onderlinge samenhang zullen worden geconcretiseerd. Steeds hebben daarbij familie, Ahold en overheid de koers van het handelen in goede overeenstemming bepaald.

Daarbij zij met nadruk gesteld dat bij de opsporing in het kader van het delict gijzeling een goede wisselwerking tussen de familie en de andere belanghebbenden enerzijds en justitie en politie anderzijds een eerste vereiste is. Zonder een goede samenwerking dreigt er een belangtengestelling, die aan een oplossing of beëindiging van het misdrijf in de weg staat dan wel deze ernstig kan belemmeren.

1.3. Het contact met de ontvoerders

Buiten de telefonische contacten die er op 13 en 27 november in het kader van de aflevering van het losgeld zijn geweest, hebben alle contacten met de ontvoerders schriftelijk plaatsgevonden. De ontvoerders hebben in totaal dertien brieven gezonden, waarop door de familie Heijn – volgens wens van de ontvoerders – is gereageerd met advertenties die in een aantal landelijke dagbladen werden geplaatst. Over de inhoud van deze advertenties heeft steeds het vorenvermelde overleg tussen het beleidscentrum en het Ahold-concern plaatsgevonden. De wel geuite veronderstelling dat ook de ontvoerders zich van advertenties als middel tot communicatie hebben bediend, is onjuist. De wisseling van de namen die tot deze veronderstelling aanleiding heeft gegeven, was door de ontvoerders verlangd. Eén advertentie is door de familie geplaatst om hernieuwd contact met de ontvoerders te zoeken.

In de volgende paragraaf zal nader op deze uitwisseling van advertenties en brieven worden ingegaan. Bij de zakelijke weergave daarvan moet worden bedacht, dat deze slechts een zeer fragmentarisch beeld van de werkelijkheid kan geven en – noodzakelijkerwijs – geheel voorbij moet gaan aan de emoties die steeds weer werden opgeroepen na de ontvangst van de brieven en het overleg dat daarop over de te geven reactie volgde.

De angst en onzekerheid, die in het bijzonder de familie van de heer Heijn daarbij heeft ondervonden, maar die ook de medewerkers en de leden van de raad van bestuur van het Ahold-concern troffen, kunnen in een verslag als het onderhavige geen neerslag vinden.

1.4. De opstelling ten opzichte van de pers

Omdat aanvankelijk nog rekening moest worden gehouden met de mogelijkheid dat de heer Heijn een ongeluk had gekregen en daardoor was vermist, en omdat alle middelen om de verdwijning van de heer Heijn op te helderen moesten worden gebruikt, is in eerste instantie publiciteit niet geschuwd. Al in hun eerste brief, die op zaterdag 12 september – met andere claimbrieven – werd ontvangen, hebben de ontvoerders echt kenbaar gemaakt dat zij op «voorpaginanieuws» geen prijs stelden. Daarom werd in overleg met de familie besloten een «informatiestop» af te kondigen. Deze werd op dinsdag 15 september om 14.30 uur van kracht. Met deze informatiestop werd het verstrekken van inlichtingen vanwege het beleidscentrum, de familie en het Ahold-concern beëindigd. Desondanks hebben in de loop van het onderzoek verschillende publikaties plaatsgevonden. Enkele van deze publikaties hadden betrekking op mededelingen die over de voortgang van het onderzoek door de hoofdofficier van justitie te Haarlem tegenover een verslaggever van het Haarlems Dagblad zijn gedaan en op 9 november in dit dagblad zijn weergegeven, welke mededelingen de daarop volgende dag tegenover het Algemeen Nederlands Persbureau werden bevestigd. Ik deel het oordeel van de procureur-generaal bij het gerechtshof te Amsterdam dat deze mededelingen moeten worden betreurd.

Een informatiestop staat uiteraard niet in de weg aan de zelfstandige informatieverzameling door de persorganen. De grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van informatieverzameling en -verspreiding brengt dit met zich mee.

2. Het verloop van de gebeurtenissen

2.1. De feitelijke gang van zaken tot de eerste aflevering van een gedeelte van het losgeld

In de loop van het weekeinde van 12 en 13 september wordt duidelijk dat er ernstig mee moet worden gerekend dat een van de ontvangen claimbrieven afkomstig is van de ontvoerders, omdat deze voor het begin van de publiciteit in deze zaak moet zijn gepost. Daarom besluit de familie Heijn in te gaan op de in deze brief opgenomen eis een advertentie te plaatsen; over voorwaarden voor vrijlating wordt in de eerste brief, noch in de drie daarop volgende brieven gerept. Omdat het niet mogelijk blijkt in het weekeinde daartoe opdracht te geven, worden de advertenties – een dag later dan door de (vermoedelijke) ontvoerders gevraagd – op dinsdag 15 september in een viertal dagbladen geplaatst. In de tekst wordt aangegeven dat de familie bereid is de zaak zo snel mogelijk af te handelen.

Op donderdag 17 september volgt een tweede brief met een wezenlijk gelijklopende opdracht tot het plaatsen van een advertentie. Met deze tweede brief sturen de ontvoerders een cassettebandje mee, waarop de heer Heijn mededeelt te zijn ontvoerd, alsook de sleutel van de auto van de heer Heijn. Daarmee staat buiten twijfel vast dat de heer Heijn is ontvoerd en dat de brief van zijn ontvoerders afkomstig is. Volgens opdracht wordt een tweede advertentie donderdagavond en vrijdagochtend in een aantal kranten geplaatst.

Een week later, op donderdag 24 september, wordt een derde brief van de ontvoerders ontvangen. In deze derde brief herhalen de ontvoerders hun eis een advertentie te plaatsen, thans in de kranten van 25 en 26

september. Ook nu blijkt technisch niet mogelijk de advertenties op de gevraagde data te plaatsen. In de advertenties, die op zaterdag 26 en dinsdag 29 september wordt geplaatst, geeft de familie (wederom) aan dat zij tot onderhandelen bereid is.

Na deze advertenties wordt op woensdag 30 september een vierde brief ontvangen, waaruit blijkt dat de ontvoerders de advertenties en de gekozen redactie hebben begrepen. In deze vierde brief worden ook de losgeldeisen geformuleerd. Deze betreffen het ter beschikking stellen van een aanzienlijk losgeld in contanten, alsook van geslepen diamanten van een voorgeschreven kwaliteit. Gevraagd wordt wederom een advertentie te plaatsen, waarin wordt aangegeven, wanneer het losgeld en de diamanten beschikbaar zullen zijn.

Bij consultatie van deskundigen blijkt dat een zeer aanzienlijke tijd (ongeveer een half jaar) nodig zou zijn om de diamanten van de gevraagde kwaliteit te verzamelen. De familie plaatst daarom op 2 oktober een advertentie, waarin wordt meegedeeld dat de geformuleerde eisen niet kunnen worden vervuld, maar dat het gevraagde geldbedrag klaar ligt. In antwoord hierop komt op dinsdag 6 oktober een vijfde brief, waarin de ontvoerders kenbaar maken niet in te stemmen met deze reactie. Bij wege van sanctie wordt de losgeldeis verhoogd. Bovendien wordt de brief van de heer Heijn toegezonden met de mededeling dat deze niet meer mag lezen. Naar aanleiding van deze brief wordt een advertentie geplaatst waarin om een vertrouwelijk telefonisch contact over de eisen wordt gevraagd.

In hun daarop gevolgde (zesde) brief, die op 14 oktober wordt ontvangen, geven de ontvoerders te kennen geen belangstelling te hebben voor het voorstel van de familie. De eisen met betrekking tot het losgeld en de diamanten worden herhaald. Advertenties waarin de beschikbaarheid van geld en diamanten wordt bevestigd, moeten binnen enkele dagen worden geplaatst. Bij deze brief wordt – ten teken van de ernst van de bedreiging – in een kokertje een deel van een linkerpink gevoegd, waarvan nadien is vastgesteld dat deze van de hand van de heer Heijn afkomstig is. Niet vastgesteld is kunnen worden of deze op het moment van verwijdering van dit pinkdeel in leven is.

De onmogelijkheid voor de familie Heijn om binnen redelijke termijn over de diamanten van de geëiste kwaliteit te beschikken, noopt haar tot het plaatsen van een advertentie op 16 oktober, waarin zij meedeelt dat het geld beschikbaar is, maar dan ondanks uiterste inspanningen de diamanten niet alle aan de gestelde eisen voldoen. Daarom zullen stenen worden gekocht volgens de best haalbare specificaties, met een gelijke totaalwaarde. Aangekondigd wordt dat op 20 oktober nader contact zal worden opgenomen, op welke datum wederom als een bevestiging een advertentie wordt geplaatst.

In reactie op deze advertentie komt op woensdag 21 oktober een brief van de ontvoerders, waarin deze instructies geven over degene die het losgeld zal moeten afleveren. In de daarop volgende dagen wordt door de familie – via advertenties – een alternatief voorstel gedaan met betrekking tot de persoon die zich met de aflevering van het losgeld zal belasten, en tevens om een levensteken van de heer Heijn gevraagd. Hiertoe zal deze de vraag moeten beantwoorden: «Hoe heette de zwarte kruier op Sint-Maarten?» In hun achtste brief, die op dinsdag 27 oktober wordt ontvangen, wordt ingestemd met één enkele medewerker van het Ahold-concern die het losgeld zal afleveren. Op donderdag 29 oktober wordt een bandje ontvangen. Hierop spreekt de heer Heijn weliswaar, maar geeft hij niet het antwoord op de gestelde vraag. Bovendien kan niet worden vastgesteld of de opname recent is gemaakt, dan wel bijvoorbeeld kort na de ontvoering. In de begeleidende (negende) brief maken de ontvoerders duidelijk dat de geestelijke en medische toestand van de heer Heijn een hulpbehoevende is.

Naar aanleiding van deze brief en het cassettebandje plaatst de familie op vrijdag 30 oktober wederom twee advertenties. In de ene wordt opnieuw de bereidheid uitgesproken om het losgeld en de diamanten te betalen. In de tweede advertentie wordt opnieuw om een actueel levens-teken (een kleurenfoto van de heer Heijn met een recente krant) gevraagd. In de op woensdag 4 november bezorgde (tiende) brief wordt een dergelijk teken echter niet gegeven. Wederom wordt gewezen op de slechte geestelijke conditie waarin de heer Heijn zou verkeren. De ontvoerders dragen de familie op de reeds eerder op 23 oktober geplaatste advertentie nog een keer te doen verschijnen in de kranten van vrijdag 6 november. Degene die het losgeld en de diamanten moet afleveren, moet zich van de daarop volgende week af beschikbaar houden. Er zal nog een laatste brief worden verstuurd. Op donderdag 12 november wordt deze (elfde) brief per post bezorgd. Zij bevat instructies over de wijze waarop contact met degene die het losgeld en de diamanten zal afleveren, zal worden gezocht. Deze chauffeur zal zich diezelfde donderdagavond om 23.00 uur moeten vervoegen bij de receptie van het Okura-hotel in Amsterdam; na dat tijdstip zal door de ontvoerders telefonisch contact met hem worden gezocht, waarbij de plaats bekend zal worden gemaakt waar nadere instructies zullen liggen. Indien zij er niet in mochten slagen die nacht contact te maken, zal de afspraak 24 uur worden uitgesteld, aldus deze brief.

Wanneer na enkele uren wachten die nacht geen telefoontje voor de chauffeur is binnengekomen, wordt besloten dat deze het hotel moet verlaten; op de overwegingen die aan deze beslissing ten grondslag lagen, wordt in de volgende paragraaf ingegaan. Geconstateerd moet worden dat later die nacht door de ontvoerders tevergeefs contact is gezocht met de chauffeur (die niet meer in het Okura-hotel aanwezig was). Los van de vraag of die nacht alsnog contact met de ontvoerders tot stand had kunnen worden gebracht, was het toen niet meer mogelijk de chauffeur tijdig met de losprijs naar het Okura-hotel terug te brengen. Deze begeeft zich de volgende (vrijdag)avond opnieuw naar het hotel om daar ingevolge het in de brief vermelde alternatief op telefonisch contact met de ontvoerders te wachten. Dat contact komt die nacht niet tot stand.

Het Ahold-concern plaatst in een aantal dagbladen van maandag 16 november een advertentie, ten einde de ontvoerders duidelijk te maken dat men de twee nachten heeft klaar gestaan om de diamanten en het losgeld af te leveren. De reactie van de ontvoerders op deze advertentie laat enige tijd op zich wachten. Op dinsdag 24 november wordt de twaalfde brief bij het Ahold-concern bezorgd. Hierin constateren de ontvoerders dat er van alles is mis gegaan en worden nieuwe instructies gegeven. Op donderdag 26 november moet een nieuwe advertentie worden geplaatst; de chauffeur moet van 25 tot 28 november 's nachts bereikbaar zijn op het telefoonnummer van het Ahold-hoofdkantoor in Zaandam. Daar zal hem telefonisch worden verteld, waar hij de (eerste nadere) instructies kan vinden.

In de vroege ochtenduren van vrijdag 27 november omstreeks 02.30 uur komt in Zaandam een telefoontje binnen met de opdracht aan de chauffeur te rijden naar hectometerpaal 75.2 op de rijksweg Utrecht-Arnhem. Aldaar vindt deze een briefje met de opdracht om door te rijden naar hm-paal 117.3 aan dezelfde snelweg. Daar aangekomen vindt hij de opdracht om de diamanten en een deel van het losgeld op een in de opdracht aangewezen plaats te deponeren, in een plastic zak die hij aldaar zal aantreffen. Met de rest van het losgeld moet hij zich begeven naar een bepaald filiaal van Albert Heijn in Arnhem.

Nadat de chauffeur op 05.10 uur de diamanten en een deel van het losgeld op de aangewezen plaats heeft gedeponneerd, begeeft hij zich in de richting van Arnhem. Onderweg belt hij met het hoofdkantoor in

Zaandam om te vernemen waar het bedoelde filiaal is gelegen. Aldaar aangekomen staat hij voor een gesloten deur. Ten einde mogelijkerwijs in de omgeving aanwezige ontvoerders duidelijk te maken dat hij de winkel niet in kan, voelt de chauffeur enkele malen demonstratief aan de deurknop. Na enkele malen een blokje rond te hebben gereden gaat hij weer demonstratief voor de deur staan. Via het hoofdkantoor van het Ahold-concern wordt intussen uitgezocht, wie het filiaal kan openen; zulks neemt echter nogal wat tijd in beslag. Wel is vastgesteld dat tussen 06.00 en 06.30 uur naar het filiaal is opgebeld. Tegen 07.00 uur kan de chauffeur eindelijk het pand binnengaan; van de kant van de ontvoerders wordt dan echter niets (meer) vernomen.

Inmiddels wordt vastgesteld dat de plastic zak met de diamanten en een deel van het losgeld is verdwenen.

2.2. De inspanningen van de politie en haar betrokkenheid bij deze gebeurtenissen; de genomen beleidsbeslissingen

De politieke inspanningen

Reeds op de avond van de eerste dag van de ontvoering wordt besloten tot het bijeenroepen van het recherche bijstandsteam in de regio's Haarlem en Alkmaar. Dit team zal, onder de operationele leiding van de hoofdinspecteur van politie H. Munting met ondersteuning van de commissaris Sietsma, het centrum vormen van de opsporingsinspanningen, die – met inachtneming van de geformuleerde prioriteiten – zijn gericht op de opheldering van de zaak. Daartoe worden allereerst alle ontvangen tips, die zeer uiteenlopend van aard en kwaliteit zijn, voor zover deze niet aanstonds als van onwaarde moeten worden aangemerkt, onderzocht. Het gaat daarbij inmiddels om ongeveer 1800 tips. De grote meerderheid daarvan leidt tot onderzoek, in het kader waarvan in ruim 300 gevallen door de betrokken politiekorpsen ter plaatse, al dan niet in combinatie met het onderzoeksteam, een onderzoek wordt ingesteld. Met grote erkentelijkheid kan worden vastgesteld dat gedurende het gehele onderzoek een optimale samenwerking met alle politiekorpsen in den lande snel tot stand werd gebracht. Alle betrokken korpsen en eenheden hebben zich – met terzijdestelling van de eigen prioriteiten – de snelst denkbare en meest intensieve inspanningen getroost om de gevraagde bijdragen aan het onderzoek in de ontvoeringszaak te leveren. Datzelfde geldt voor de leden van het openbaar ministerie te Haarlem, mrs T. P. L. Bot en O. C. W. van der Veen, alsmede voor mr H. J. den Os. met de leden van het recherche bijstandsteam hebben zij zich aan het onderzoek in deze zaak gewijd. Ook de uit het buitenland ondervonden steun was aanzienlijk. Tevens kan nog melding worden gemaakt van 540 paragnostische tips; deze zijn in handen gesteld van het Instituut voor Toegepaste Parapsychologie in Utrecht, dat deze tips heeft onderzocht op een mogelijk gemeenschappelijke noemer. Deze is in onvoldgende mate aangetroffen.

Naast dit onderzoek van binnengekomen tips worden – mede op grond van informatie die bij de criminele inlichtingendienst beschikbaar is dan wel beschikbaar kan komen – criminele groeperingen, die bij de ontvoering betrokken zouden kunnen zijn, onder de loupe genomen. Ten slotte wordt uitgebreid technisch onderzoek ingesteld naar de brieven die van de ontvoerders zijn ontvangen.

Geconstateerd moet worden dat – ondanks de enorme inspanningen van het regionale bijstandsteam, de direct ondersteunende eenheden en de andere betrokken politiekorpsen en diensten – de terugkeer van de heer Heijn en/of de opsporing en aanhouding van de daders tot dusverre nog niet verwezenlijkt is.

De gemaakte beleidskeuzen

Binnen de prioriteitstelling die reeds aanstonds bij de aanvang van het onderzoek werd geformuleerd en waarin de veilige terugkeer van de heer

Heijn centraal stond, heeft over de in concreto te ondernemen acties overleg plaats gevonden met de familie en het Ahold-concern. Zo is ook steeds over het plaatsen van advertenties en hun inhoud overlegd. Dit overleg werd geïntensiveerd toen in de tweede helft van november moest worden beslist of het losgeld en de diamanten zouden worden afgeleverd ondanks het feit dat – herhaalde verzoeken ten spijt – geen enkel recent levensteken van de heer Heijn was ontvangen. Op dat moment moest – mede afhankelijk van de taxatie van de kansen dat de heer Heijn nog in leven was – worden beslist of de losprijs zou worden betaald en zo ja, of bij die gelegenheid zou worden getracht over te gaan tot de aanhouding van een (of meer) van de daders, wanneer deze ter plaatse van de overdracht zou(den) verschijnen.

Uiteindelijk heeft de familie zich uitgesproken voor een betaling zonder dat tevoren een levensteken was ontvangen en aan de politie verzocht zich bij de overdracht in beginsel van elk op aanhouding gericht optreden te onthouden; zulks vanzelfsprekend om op geen enkele wijze de kansen voor de heer Heijn te verkleinen. Hoewel daartegen uit een oogpunt van strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde zwaarwegende argumenten kunnen worden ingebracht, heeft het beleidscentrum deze wensen van de familie geëerbiedigd. De belangrijkste overweging daarbij was dat in onze democratische rechtsstaat de belangen van het slachtoffer en zijn omgeving (de familie) onder dergelijke omstandigheden groot gewicht moet worden toegekend en dat bij de opsporing en vervolging van de daders daarmee terdege rekening moet worden gehouden. Evenzeer is echter van belang dat opsporing en aanhouding van de daders veelal – en zeker in dit geval – slechts mogelijk is bij goede samenwerking tussen de familie, via welke de communicatie met de ontvoerders loopt, enerzijds en politie en justitie anderzijds.

De politie heeft er, in overeenstemming met de familie, in de bewuste nacht wel naar gestreefd dat degene die de losprijs zou gaan afleveren zo veel mogelijk zou worden beschermd tegen mogelijke agressie van de kant van de ontvoerders. Voor zoveel zulks, zonder risico's voor de chauffeur en de heer Heijn, tevens mogelijk zou zijn, zou door observatie getracht worden na te gaan, waarheen degene die de losprijs kwam afhalen zich zou begeven, teneinde langs die weg te trachten de verblijfplaats van de heer Heijn te achterhalen. Aldus zou ook het belang van de opsporing in een later stadium kunnen worden gediend. Zoals uit de brede berichtgeving in verschillende media op vrijdag 27 november al naar voren is gebracht, is deze tweede doelstelling niet verwezenlijkt. Bovendien moest worden geconstateerd dat vertegenwoordigers van de media binnen korte tijd ter plaatse zijn verschenen en over de overdracht van een deel van de losprijs hebben kunnen rapporteren. Met betrekking tot deze aspecten van de overdracht zij het navolgende naar voren gebracht.

Door de geformuleerde doelstellingen (bescherming van de chauffeur en – zo mogelijk – observatie) werd de politie zeer in haar mogelijkheden tot optreden beperkt. Voorkomen moest immers worden dat de aanwezigheid van de politie ter plaatse kenbaar zou worden voor degene die het losgeld kwam afhalen.

Naar pas later vastgesteld is kunnen worden, vindt de aanwezigheid van derden in de nabijheid van de plaats van overdracht, kort na die overdracht, verklaring in het navolgende. Wel algemeen bekend is dat in ons land niet alleen de pers, maar ook een niet onaanzienlijk aantal amateurs grote belangstelling heeft voor het radiotelefonische verkeer van onderscheiden overheidsdiensten, in het bijzonder van de politie. Het normale verkeer over de politieradio vindt ongecodeerd plaats en kan, zoals bekend, onder meer door middel van scanners worden afgeluisterd. Vanzelfsprekend vond het contact tussen de verschillende politie-eenheden in die bewuste nacht niet via een open verbinding plaats; bij het mobiliteitsverkeer werd uitsluitend gebruik gemaakt van cryptofoons, die niet

kunnen worden afgeluisterd. Wel kan ook door derden worden vastgesteld dat dergelijk radioverkeer plaatsvindt. Naar later uit onderzoek is gebleken is de (crypto)communicatie tussen de verschillende politie-eenheden niet alleen waargenomen, maar hebben onderscheiden amateurs – door middel van onderlingen kruispeilingen – ook kunnen vaststellen in welke regio de bedoelde uitzendingen plaatsvonden. Vervolgens hebben zij ter plaatse de gecodeerde mobilifoons opgespoord, hetgeen bij een statische opstelling van de voertuigen van waaruit wordt gezonden, niet moeilijk bleek te zijn. Een aantal hunner heeft medewerkers van persorganen die nacht op de hoogte gesteld; anderen hebben zich ter plaatse begeven. De zeer vergaande technische mogelijkheden van deze amateurs, hun onderlinge samenwerking en het gebruik dat zij van de aldus verkregen informatie maakten, is gebleken veel groter te zijn dan tot dusverre bekend was. Op de met deze gang van zaken samenhangende juridische beleidsmatige vragen zal in het derde deel van dit verslag worden ingegaan.

De wijze van berichtgeving door de televisie heeft bij sommigen de indruk doen postvatten dat ten tijde van de aflevering van de losprijs door de politie ook van open verbindingen is gebruik gemaakt. De combinatie van de later op de dag opgenomen televisiebeelden en de daarbij weergegeven opname van een open gesprek per niet-versluierde portofoons tussen twee politieambtenaren, wekt deze indruk. Zulks is echter niet juist. Het (portofoon) gesprek (dat slechts in een zeer beperkte straal kan worden ontvangen) vond omstreeks 07.20 uur die ochtend plaats, dus ruim twee uren nadat de losprijs ter plaatse was afgeleverd.

Naar aanleiding van in de media verschenen berichten als zou die nacht een konvooi (politie)auto's uit de randstad zijn vertrokken, in de lucht gevolgd door vliegtuigen en helikopters, zij het navolgende geconstateerd. De politievoertuigen die de chauffeur met de losprijs «begeleidden», zijn van verschillende plaatsen vertrokken. Helikopters of vliegtuigen zijn tot geruime tijd (enkele uren) na de aflevering van het gedeelte van de losprijs niet in de buurt van de plaats van overdracht geweest. De beelden die op het NOS-journaal werden getoond, zijn pas om 08.45 uur gemaakt.

Zoals in paragraaf 2.1. al werd vermeld, behelsde de elfde brief van de ontvoerders de instructie dat degene die de losprijs zou afleveren in de nacht van 12 op 13 november in het Okura-hotel in Amsterdam op instructies moest wachten; mocht die nacht voor 07.00 uur het contact niet worden gelegd, dan zou deze afspraak 24 uur worden uitgesteld. Toen de brief donderdag 12 november werd ontvangen, werd besloten dat de chauffeur het hotel zou moeten verlaten, wanneer niet binnen enkele uren na het voorgeschreven aanvangstijdstip (23.00 uur) contact met hem zou zijn gezocht. Aan deze beslissing lagen de volgende overwegingen ten grondslag.

Mede gelet op eerdere ervaringen lag het in de lijn der verwachtingen dat in het begin van de nacht een aanvang met de losgeldrit gemaakt zou moeten worden, ten einde deze te voltooien voordat er meer verkeer op de weg zou komen of de dageraad zou aanbreken. Bovendien moest terdege rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de ontvoerders pas de tweede nacht contact zouden zoeken. Zouden de chauffeur (waarvan de persoon door de ontvoerders was aangewezen, zodat vervanging niet mogelijk was) en de politie-eenheden die verantwoordelijk waren voor zijn beveiliging en voor de observatie bij de aflevering van het losgeld en de diamanten, de gehele donderdagnacht paraat blijven, dan zouden zij de volgende nacht hun werk onder aanzienlijk minder gunstige condities moeten verrichten. Voorts zou een (al te) lang verblijf van de chauffeur in de nabijheid van de receptie van het Okura-hotel een ongewenste aandacht op hem kunnen vestigen, die repercussies voor het verdere verloop van de zaak zou kunnen hebben; door de geplaatste advertentie in de pers was de aandacht al gevestigd op de betrokken auto

(waarvan kleur, type en kenteken bekend waren), zodat terdege rekening moest worden gehouden met de mogelijkheid dat de – ogenschijnlijk onbewaakt geparkeerde – auto de aandacht zou trekken, waardoor de ongestoorde overhandiging van het losgeld in gevaar zou kunnen komen.

Overeenkomstig het aldus genomen besluit gaf het beleidscentrum na enkele uren de chauffeur opdracht om het hotel te verlaten. Niet lang daarop werd door de ontvoerders evenwel alsnog tevergeefs telefonisch contact gezocht.

2.3. Het verloop van de ontvoering na 27 november

Na de (gedeeltelijke) overdracht van de losprijs in de vroege ochtend van 27 november blijft het een aantal dagen stil. Mevrouw Heijn en de familie besluiten via de televisie een oproep tot de ontvoerders te richten. Deze oproep wordt op 3 december uitgezonden. In de oproep wordt naast kritiek op de media ook openlijke kritiek geuit op de politie. Het ging daarbij om een bewust gekozen strategie van het beleidscentrum en de familie Heijn om aldus te trachten de ontvoerders te bewegen nog contact op te nemen.

Het duurt vervolgens tot 9 december voordat een (dertiende) brief van de ontvoerders wordt ontvangen. Aangekondigd wordt dat nog eenmaal zal worden getracht de overdracht van de rest van de losprijs tot stand te brengen, «dan kan G.J. met kerstmis thuis zijn». Hiertoe zal de chauffeur «in de week van 12-7» (een aanduiding die voor velerlei uitleg vatbaar is) een telefonische opdracht in Zaandam ontvangen. Hij zal er voor moeten zorgen dat hij 's nachts in alle winkels van Albert Heijn terecht kan. Indien de familie hiermee akkoord gaat, moet zij een bericht in de kranten van vrijdag (11 december) plaatsen. De familie besluit het gevraagde bericht te plaatsen.

Ondanks dit bericht, dat in de kranten van maandag 21 december nog eens met klem als duidelijk laatste oproep werd herhaald, en de door de ontvoerders in hun laatste brief gewekte verwachtingen, hebben zij tot op heden niet gereageerd. De ontvoerders hebben het risico van een tweede aflevering kennelijk niet meer willen nemen. Het feit dat desondanks geen vrijlating van de heer Heijn heeft plaatsgevonden, leidt tot de welhaast onafwendbare conclusie dat de heer Heijn niet meer in leven is. Met bitterheid en smart moet worden vastgesteld dat hoogstwaarschijnlijk een gruwelijk misdrijf zich in haar ernstigste gevolgen heeft voltrokken.

Het spreekt vanzelf dat thans de opsporing van de daders van dit misdrijf, waarin de politie zich op uitdrukkelijk verzoek van de familie tot dusverre zeer terughoudend heeft opgesteld, met alle beschikbare mensen en middelen wordt voortgezet. De familie Heijn heeft de zaak heden in handen van de justitie gesteld. Er wordt een zeer aanzienlijke beloning uitgelooft, voor inlichtingen die tot het vaststellen van de huidige verblijfplaats van de heer Heijn, de aanhouding van de daders en het terugvinden van de losprijs zullen leiden. Tevens wordt door de politie een rechtstreeks beroep gedaan op de bevolking tot medewerking aan het tot klaarheid brengen van dit afschuwelijke misdrijf.

Het zal duidelijk zijn dat onder deze omstandigheden geen nadere mededelingen over het opsporingsonderzoek kunnen worden gedaan. Wel is het mogelijk reeds thans enige voorlopige conclusies aan de tot dusverre opgedane ervaringen te verbinden.

3. Voorlopige conclusies en standpunten

3.1. De politie-inzet en de opsporingsprioriteit

Voor alle duidelijkheid zij nogmaals met nadruk gesteld dat er tot op heden geen enkel aanwijsbaar moment is geweest waarbij ingrijpen van

de politie of overige bij het onderzoek betrokken overheidsdiensten het zo gruwelijke verloop van deze ontvoeringszaak een andere wending had kunnen doen nemen. De bewondering en erkentelijkheid voor door zo velen gedurende zo lange tijd getrooste inspanningen en de inzet van zo veel kwaliteit en ervaring, zijn groot. Ik heb dan ook alle vertrouwen dat de verdere opsporing met even grote voortvarendheid en inzet zal plaatsvinden en dat alle vernuft, kennis en ervaring zal worden aangewend om de daders te vatten en veroordeeld te krijgen. Ik betreur het dan ook in hoge mate dat door het opgenomen portofoongesprek, weergegeven bij op een ander tijdstip opgenomen televisiebeelden, en door onjuist commentaar over de bewegingen van de politie de indruk is gewekt van inadequaat optreden. Daarmee is niet alleen de werkelijkheid geweld aangedaan, maar is ook ten onrechte een blaam geworpen op talrijke politie-ambtenaren, die bij nacht en ontij paraat zijn geweest en zich voorbeeldig hebben ingezet.

Het is evident dat het onderzoek – naast deze personele inspanningen – tot dusverre zeer hoge kosten met zich heeft meegebracht en nog met zich zal meebrengen. Op de betaling van de bijstandskosten ziet artikel 50 van de Politiewet. Er zijn aanzienlijke bedragen gevoteerd op grond van de Regeling bijzondere opsporingskosten politie van 18 september 1986. Het behoeft geen betoog dat deze kosten, hoe aanzienlijk ook, in het niet vallen bij de belangen die gemoeid zijn met de opheldering van dit type misdrijven en de aanhouding en veroordeling van de daders. Moet in het algemeen al worden geconstateerd dat de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, en in het bijzonder de strafvordering ten aanzien van de zware georganiseerde criminaliteit, tot de primaire en exclusieve overheidstaken behoren, in ontvoeringszaken in het bijzonder zal de overheid een uiterste inspanning moeten leveren deze zaken op te helderen. Allereerst, omdat al het mogelijke moet worden gedaan om de ontvoerde veilig vrij te krijgen (beëindiging van de strafbare handeling); vervolgens ook om – met het oog op de toekomst – potentiële daders duidelijk te maken dat zij zullen worden opgespoord, aangehouden en strafrechtelijk vervolgd, alsmede dat de mogelijke vruchten van hun misdrijf die zij eventueel hebben verworven, hun zullen worden ontnomen. Naast een uiterst zware strafbedreiging, waarop ik hierna nog zal terugkomen, zal in de eerste plaats – zoals in dergelijke zaken steeds wordt nagestreefd – het bewerkstelligen van een maximale pakkans en het vaste voornemen van de overheid om zich te dien aanzien tot het uiterste in te spannen, potentiële daders zo veel mogelijk moeten ontmoedigen.

3.2. De informatiestop

Vastgesteld kan worden dat op enkele uitzonderingen na de Nederlandse publiciteitsmedia grote terughoudendheid in de berichtgeving aan de dag hebben gelegd, waarbij deze zich hebben laten leiden door verantwoordelijkheidsbesef met betrekking tot mogelijke gevolgen van publiciteit voor het lot van de heer Heijn. Op grond van de van de ontvoerders ontvangen brieven, waarin zij terughoudendheid in de publiciteit eisten, hebben de familie Heijn en het Ahold-concern metterdaad getracht de publiciteit zo min mogelijk te voeden met informatie door het afkondigen van een informatiestop. Justitie en politie hebben zich achter dit verzoek gesteld en zich van de gebruikelijke informatievoorzieningen van de media onthouden. In de eerste fase van de opsporing, waarin de behouden terugkeer van de heer Heijn op de voorgrond stond, was deze terughoudendheid geboden en aanvaardbaar.

Daarnaast staat het aan iedere (hoofd)redacteur ter beoordeling in hoeverre deze zichzelf beperkingen oplegt. De overheid mist, gelet op de grondwettelijke vrijheden, elke bevoegdheid tot direct of indirect ingrijpen, behoudens toetsing achteraf aan de wet. Gelet op het ontbreken van

preventieve bevoegdheden van de overheid enerzijds en op de eigen beslissingsvrijheid van iedere (hoofd)redacteur afzonderlijk anderzijds, beantwoord ik de vraag of tot afspraken van justitie en politie met de pers gekomen had moeten worden, ontkennend. Door een dergelijk overleg wordt al gauw de schijn gewekt van informele beïnvloeding van de media, welke schijn vermeden dient te worden. Iets anders is een openlijk beroep op het eigen verantwoordelijkheidsbesef.

Tot het niet verstrekken van informatie is de overheid bevoegd voor zover uit de Wet openbaarheid van bestuur het tegendeel niet volgt. Dat neemt niet weg dat in veel gevallen de bereidheid bestaat tot informatie-verstrekking die verder gaat dan het door de Wet openbaarheid van bestuur voorgeschreven minimum-informatie kunnen of moeten geven, dan wel in welke gevallen de uiterste terughoudendheid is geboden, is bij herhaling van gedachten gewisseld in het overlegorgaan Justitie-Politie-Pers. Een onder alle omstandigheden geldend antwoord lijkt niet mogelijk. Algemeen geldende procedureregels kunnen geen oplossing bieden voor een veelheid van verschillende gevallen en omstandigheden. De overheid dient met inachtneming van de grondwettelijke vrijheden van de media en haar uit de Wet openbaarheid van bestuur voortvloeiende verplichtingen haar beleid af te stemmen op de omstandigheden van het concrete geval. Op het belang dat er een nauwe afstemming van het beleid op de inzichten van de familie van de ontvoerde voor de opsporing van gijzelingszaken heeft, werd reeds eerder gewezen.

3.3. De ontmoediging van potentiële daders

In het verband van de ontmoediging van potentiële daders komt eveneens betekenis toe aan de beleidsuitgangspunten die aan het overheidsbeleid ter zake ten grondslag liggen. Evenals bij de terreurbestrijding zal de wijze waarop de overheid daders van ontvoering tegemoet treedt, van invloed kunnen zijn zowel op het besluit van potentiële daders het misdrijf uit te voeren, als op het verloop van ontvoeringen. Zoals in het eerste deel van dit verslag werd uiteengezet, hebben politie en justitie de wens van de familie om over te gaan tot de aflevering van de losprijs aanvaardbaar geacht, ook al was er op dat moment geen redelijke zekerheid dat de ontvoerde nog in leven was en moest zelfs uit het herhaald weigeren een levensteken te geven reeds het tegendeel voor aannemelijk worden gehouden. Tevens heeft de politie tot een terughoudende opstelling bij die aflevering besloten. Reeds op dat moment is nadrukkelijk de vraag aan de orde geweest of een dergelijke beleidslijn uit het oogpunt van preventie van toekomstige ontvoeringen voor wenselijk moet worden gehouden. Het inzicht dat in onze democratische rechtsorde in dergelijke gevallen een groot gewicht moet worden toegekend aan het belang van het slachtoffer en de wensen van zijn familie, heeft zwaar gewogen. Dit heeft toen samen met het eveneens zwaarwegende gegeven dat op dat moment niet werd beschikt over een zodanig spoor naar de daders of de verblijfplaats van de heer Heijn dat daarop binnen de grenzen van aanvaardbare risico's handelend opgetreden zou kunnen worden, de doorslag gegeven. Het is nog te vroeg om de implicaties van een eventuele wijziging van de opstelling van de overheid op dit punt te overzien. Vooropgesteld zij dat het ter zake van gevallen van ontvoering te voeren beleid in sterke mate afhankelijk zal zijn van de steeds weer wisselende omstandigheden van elk afzonderlijk geval. Desalniettemin zal worden gezien of ten aanzien van de hoofdlijnen van het justitiële beleid in dezen niet, mede naar aanleiding van de thans bekende zaken, uitgangspunten kunnen worden bepaald. De overheid moet zich evenwel hoeden voor een starre, tevoren bepaalde beleidslijn en zal de afweging van de soms tegenstrijdige belangen – het lijfsbehoud van het slachtoffer en de opsporing van de daders – moeten afstemmen op de omstandigheden van het geval.

3.4. Wetgeving

Hoewel in het algemeen verhoging van de kans opgespoord en vervolgd te worden (verhoging van de pakkans) de generale preventie meer bevordert dan verhoging van de wettelijke strafbedreiging, heb ik in een op 15 september uitgezonden vraaggesprek met een radioverslaggever als mijn oordeel te kennen gegeven dat verhoging van de strafbedreiging van ontvoering met afpersing (gijzeling) overwogen dient te worden. Daarbij had ik in mijn oordeelsvorming betrokken dat de plegers van de meest geruchtmakende ontvoeringen sedert november 1982 vrijwel alle waren opgespoord, terwijl in deze zaken vrijheidsstraffen zijn opgelegd, die het maximum evenaarden of dicht benaderden. Onder die omstandigheden dient de wetgever aanscherping van het wettelijk instrumentarium onder ogen te zien. Mij stonden toen en staan thans een drietal wettelijke voorzieningen voor ogen, waarvan er een reeds tot een wetsvoorstel heeft geleid en er twee nadere studie vereisen alvorens van een definitief beleidsvoornemen kan worden gesproken.

Ten eerste acht ik strafverzwaring geboden. Ik was reeds voornemens een voorstel te diere zake in te dienen bij de Staten-Generaal. Dit voornemen is evenwel bespoedigd als gevolg van de reacties op de Memorie van Antwoord bij het wetsvoorstel tot uitvoering van het Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van misdrijven tegen internationaal beschermde personen, met inbegrip van diplomaten en van het Verdrag tegen het nemen van gijzelaars (Kamerstuknummer 18 439), dat de Eerste Kamer op 14 september jl. bereikte. Inmiddels kan ik wijzen op het door mijn ambtgenoot van Buitenlandse Zaken en mij op 8 december jl. ingediende wetsvoorstel (Kamerstuknummer 20 373) tot verzwaring van de strafposities in geval van gijzeling, waaronder wordt verstaan elke vorm van wederrechtelijke vrijheidsberoving, dus ook ontvoering. Indien de Staten-Generaal zich met deze voorstellen verenigt, zal tegen gijzeling een maximale vrijheidsstraf worden bedreigd van 15 jaar of een boete van de vijfde categorie (f 100.000). Indien het misdrijf de dood van de ontvoerde ten gevolge heeft kan levenslange gevangenisstraf dan wel tijdelijke van ten hoogste 20 jaar worden opgelegd, of een boete van dezelfde hoogte. In al deze gevallen kan de maatregel van ontneming van het wederrechtelijk voordeel – de ontvangen losprijs – worden opgelegd.

In de tweede plaats roepen gijzelings- of ontvoeringszaken waarbij grote sommen losgeld zijn betaald, de vraag op of de strafwetgeving voldoende mogelijkheden biedt om de daders, wanneer zij zijn achterhaald en veroordeeld, te dwingen dit losgeld of de daarmee overeenkomende waarde terug te geven. Zoals vermeld, kent de wet de mogelijkheid bij veroordeling de maatregel van ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel op te leggen (artikel 36e Sr). Indien het losgeld niet achterhaald is kunnen worden, kan ter uitvoering van de maatregel verhaal worden genomen op de goederen van de veroordeelde (artikel 577b jo artikel 575 Sv.) Indien volledig verhaal niet mogelijk blijkt, bij voorbeeld omdat onvoldoende goederen van de veroordeelde worden aangetroffen waarop verhaal kan worden genomen, kan vervangende hechtenis worden toegepast (artikel 577b jo artikel 573, derde lid, Sv). De maximumduur van de vervangende hechtenis is thans zes maanden (artikel 24c, derde lid, Sr). Die duur is naar mijn oordeel in relatie tot de aanzienlijke bedragen die met de betaling van losgeld gemoeid kunnen zijn, ten enen male ontoereikend om veroordeelden er toe te brengen hun crimineel verworven vermogen af te staan. Ik ben er dan ook voorstander van dat in dit licht de maximale duur van de vervangende hechtenis wordt herzien. Hiertoe worden thans door een werkgroep, die belast is met een meer algemene herziening van de regeling van de ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel, voorstellen ontwikkeld.

Tevens dient te worden nagegaan of niet moet worden bepaald dat niet voor vervroegde invrijheidstelling in aanmerking komen zij wier buit nog niet is achterhaald. Een dergelijke voorziening zou gezien kunnen worden in het verlengde van de buitgerichte opsporing, waartoe bovenvermelde werkgroep, mede op grond van de studie van de werkgroep «Financiële facetten van ernstige vormen van criminaliteit», onder leiding van mr A. N. A. Josephus Jitta, wettelijke voorzieningen voorbereidt.

Ten derde staat mij voor ogen de mogelijkheid dat voorbereiding van gijzeling strafbaar wordt gesteld. Reeds in 1980 heeft mijn toenmalige ambtsvoorganger er aan herinnerd dat het pleidooi voor een samenspanningsartikel bij bepaalde vormen van zware criminaliteit een oude gedachte is, die met enige regelmaat voorwerp van nadere studie heeft uitgemaakt (Aanhangsel Handelingen II 1979/80, nr. 1418). Het bezwaar is dat, welke formulering men ook voor een dergelijke strafbepaling kiest, de reikwijdte van zulk een strafbepaling zo ruim dreigt te worden, dat de rechtszekerheid voor de individuele burger daardoor in gevaar komt (zie ook Kamerstukken II 1982/83, 19 975, nrs. 1-3, blz. 5 e.v.).

Bij wet van 4 september 1985 (Stb. 495) is in de Opiumwet artikel 10a opgenomen, dat een aantal voorbereidingshandelingen met betrekking tot de handel in hard drugs strafbaar stelt. Bij de behandeling van het wetsvoorstel 17 975, dat tot dit artikel leidde, heb ik in de Tweede Kamer gezegd:

«Ik heb er goede nota van genomen dat door verschillende sprekers is gesteld dat dit wetsontwerp geen precedentwerking heeft met betrekking tot andere ernstige delicten. Het strafbaar stellen van voorbereidings- en bevorderingshandelingen, zoals hier is geschied, moet een eenmalige exercitie zijn. Zoals in de stukken is uiteengezet, bestaan er bij de regering geen voornemens zulke strafbepalingen ook ten aanzien van andere misdrijven voor te stellen. Wij beogen dus zeer beslist geen precedentwerking.» (Handelingen II, 24 april 1985, blz. 4640, 2e kolom.)

In het licht van de huidige omstandigheden heb ik mij evenwel afgevraagd of niet toch weer een studie zou moeten worden verricht naar de mogelijkheid voor bepaalde met name aan te duiden strafbare feiten van zeer ernstige aard, zekere daartoe strekkende voorbereidingshandelingen eveneens strafbaar te stellen. Het is zeer onbevredigend dat de politie met enige regelmaat moet toezien hoe blijkens concrete gedragingen bepaalde ernstige misdrijven straffeloos kunnen worden voorbereid. Het gaat hier in het bijzonder om gijzeling (ontvoering met afpersing) en georganiseerde gewapende overvallen op banken en waardetransporten. Weliswaar kan de politie de voorbereidingen storen, doch dit leidt er slechts toe dat de daders hun werkterrein verleggen. Op deze gronden ben ik voornemens in overleg met het openbaar ministerie en de politie nog eens de overwegingen na te lopen die in het verleden er toe hebben geleid van een uitbreiding van de strafbaarstelling af te zien, ten einde na te gaan of, en zo ja in hoeverre, deze thans nog gelden. Het gaat hierbij om het vinden van het juiste evenwicht tussen bescherming van de samenleving en de burgers tegen criminaliteit enerzijds en de waarborging van de rechtszekerheid van burgers die een zeer ernstig misdrijf voorbereiden en met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zullen volvoeren anderzijds. In het beleidsplan «Samenleving en criminaliteit» van 22 mei 1985 is gesteld dat de georganiseerde misdaad, in welke vorm dan ook, veel extra aandacht verdient, omdat in de kringen van politie en justitie de stellige indruk bestaat dat hier voor de Nederlandse samenleving een groot gevaar dreigt, waartegen met spoed moet worden opgetreden. Blijkens de tweede voortgangsrapportage over dit beleidsplan, van 15 september jl., is deze verwachting maar al te zeer bewaarheid. Daarom acht ik het niet langer op voorhand uitgesloten dat deze studie dit keer tot een ander resultaat leidt dan de vorige.

Ten slotte dient de vraag onder de ogen te worden gezien of moet worden aanvaard dat de communicatiemiddelen van de politie door derden worden meegeluisterd en beluisterd en vervolgens door hen wordt gehandeld op de wijze waarop dat in de nacht van 26 op 27 november is gebeurd. In dit verband kan worden gewezen op het bepaalde in de artikelen 139a en 441 van het Wetboek van Strafrecht en op artikel F.1.3. van Besluit radio-elektrische inrichtingen (van 5 juli 1985, Stb. 445).

Artikel 139a, eerste lid, aanhef en onder 1°, Sr stelt strafbaar degene die met een technisch hulpmiddel een gesprek dat in een woning, besloten lokaal of erf wordt gevoerd opzettelijk afluistert, anders dan in opdracht van een deelnemer aan dat gesprek. Deze bepaling mist echter toepassing in geval van afluisteren van het politiemobilfoonverkeer, zo werd door de Hoge Raad beslist in een proefproces (arrest van 4 mei 1982 NJ 1982.609). De Hoge Raad was van oordeel dat de politiemobilfoon – gelet op de bewoordingen van deze bepaling en haar wetgeschiedenis – valt onder de uitzondering van de in het tweede lid van artikel 139a Sr bedoelde «mede ten algemenen nutte gebezigde telefooninrichting».

In verband met de verspreiding dan wel het gebruiken van de afgeluisterde informatie zijn de artikelen 441 Sr en F.1.3. Besluit radio-elektrische inrichtingen van betekenis. Artikel 441 Sr stelt onder meer strafbaar degene die «de inhoud van hetgeen door middel van een ... door hem gebruikt ontvangtoestel voor draadloze ... telefonie is opgevangen en, naar hij redelijkerwijs moet vermoeden, niet voor hem of voor het publiek bestemd is, hetzij aan een ander meedeelt, indien hij redelijkerwijs moet vermoeden, dat dan openlijke bekendmaking van de inhoud volgen zal en zodanige bekendmaking volgt, hetzij openlijk bekend maakt». Tegen dit delict is een straf van hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van de derde categorie (f 10 000) bedreigd.

Artikel F.1.3. van het bovengenoemde besluit ten slotte luidt aldus: «Ter bescherming van de rechten van derden is het een ieder verboden van niet of niet mede voor hem bestemde informatie, opgevangen door middel van een ontvanginrichting, aantekening te houden of deze op enige wijze te gebruiken dan wel de inhoud, de strekking of bestaan ervan bekend te maken of te laten worden.» Overtreding van dit verbod is ingevolge artikel J.1. van dit Besluit strafbaar met hechtenis van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogst vijfentwintigduizend gulden.

Ik zal de mogelijkheden in studie doen nemen om in de toekomst zodanig gebruik – ook langs strafrechtelijke weg – tegen te gaan.

De Minister van Justitie,
F. Korthals Altes